

УДК 378.147.33

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КОМП'ЮТЕРНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Колос Катерина Ростиславівна,

докторант Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України,
кандидат педагогічних наук, porcelyana5@gmail.com.

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти. На теоретичному рівні здійснено аналіз таких напрямків наукових досліджень, як: діалектика, теорії розвитку особистості, філософія освіти, дидактика, навчання дорослих, середовище закладу післядипломної педагогічної освіти, електронне навчання, що складає основу розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти. Виділено загальні й специфічні методологічні підходи до розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище, заклад післядипломної педагогічної освіти, методологічні підходи, інформаційно-комунікаційні технології.

Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що за своїм темпом значно випереджує теоретичне обґрунтування технології й методики використання ІКТ у навчально-пізнавальному процесі закладів освіти, які, у свою чергу, забезпечуючи і підтримуючи ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій, — мотивують науковців до пошуку нової педагогічної теорії, здатної обґрунтувати і забезпечити досягнення безперервного розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища (КОНС) закладу освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні проблеми формування і моделювання навчальних середовищ досліджували: В. Ю. Биков, Ю. О. Жук, О. П. Мещанинов, С. Л. Атанасян, Л. Ф. Панченко та ін; структурування навчального середовища і його вплив на рівень навчальних досягнень учнів, студентів, учителів: В. В. Лапінський, А. В. Балікоєв, Ю. М. Насонова, Н. В. Сороко та ін.

Проте комплексне завдання розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу освіти залишається не розв'язаним. Адже «використання ІКТ впливає на зміст, методи та організаційні форми навчання й управління навчально-пізнавальною діяльністю, що потребує нових підходів до облаштування освітнього процесу» [6, с. 2]. Особливо гостро постає проблема розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти (ЗППО), у якому здійснюється підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Метою дослідження є виділення методологічних підходів до розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти.

Основними характеристиками повноти кожного дослідження і процесу його здійснення є системність і структурованість. Тому на теоретичному рівні здійс-

нимо аналіз наукових положень (досягнень) тих напрямків, які складають основу розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти, зокрема (рис. 1): діалектики, теорій розвитку особистості, філософії освіти, дидактики, навчання дорослих (слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів), електронного навчання, середовища закладу післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження. Процес розвитку, його глибина й широта найповніше описується категоріями діалектики (грец. *dialektike (technē)* — мистецтво вести бесіду). «Матеріалістична діалектика є вчен-

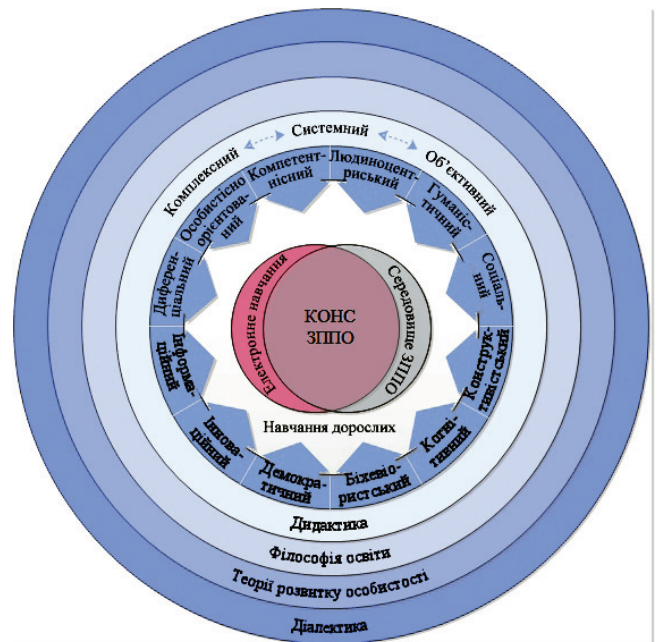

Рис. 1. Основні напрями і методологічні підходи до розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти

ням про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства і пізнання, людського мислення, що осягає світ. У сучасному розумінні — це спосіб світорозуміння, теорія і метод пізнання» [12, с. 94].

До вихідних (загальних, універсальних) теоретичних положень діалектики, за допомогою яких відбувається синтез її складових у наукову систему, відносять принципи взаємозв'язку і розвитку.

Саме такий підхід дозволяє розвивати комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище ЗППО як цілісну систему, тобто упорядковану єдність компонент КОНС ЗППО та їх взаємозв'язків. Діалектика дозволяє виділити сталі, необхідні, суттєві, повторювані зв'язки між компонентами КОНС ЗППО й обґрунтувати їх законами взаємодії, що, у свою чергу, сприяє виявленню законів взаємодії теорії розвитку ефективного комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти.

Найвищий рівень розвитку природи пов'язаний з виникненням і розвитком як суспільства в цілому, так і кожної людини зокрема. Загальний розвиток людини, поруч із фізичним розвитком і розвитком психічних функцій, включає розвиток особистості. Тому кожна цивілізована країна, дбаючи про розвиток потенціалу країни, особливу увагу приділяє розвитку особистості, надаючи їй можливості проявити свої здібності.

Актуальність і доцільність розв'язання задач, що постають під час динамічного процесу розвитку особистості, є предметом дослідження багатьох науковців (у галузі філософії, психології, педагогіки та ін.) усього світу протягом декількох останніх століть. Незважаючи на широту і глибину здійснених досліджень, сьогодні проблема розвитку особистості до кінця не вивчена. Тому для більш глибокого розуміння процесу розвитку особистості розглянемо концепції і теорії, які стали підґрунтям його ефективності. Це, насамперед, теорія Зигмунда Фрейда, теорія «Дзеркального Я» Чарльза Кулі, теорія морального розвитку Лоренса Колберга, ієрархічна теорія потреб особистості Абрагама Маслоу, теорія розвитку пізнання Жана Піаже, теорія формування особистості Джорджа Герберта Міда, психоаналітична теорія Еріка Еріксона, теорія розвитку вищих психічних функцій Л. С. Виготського, теорія діалектичного характеру розвитку Г. С. Костюка, періодизація вікового розвитку Д. Б. Ельконіна та ін.

У теорії австрійського психолога, психіатра і невролога Зигмунда Фрейда (нім. Sigismund Schlomo Freud) вказано, що: людина — це, насамперед, біологічна істота, діяльність якої протягом усього життя спрямована на задоволення своїх інстинктів; прийняті у суспільстві норми, принципи та правила обмежують бажання особистості, а це породжує конфлікт між людиною і суспільством: особистість змушена замінювати принцип задоволення на принцип реальності [11].

У теорії формування особистості американським соціологом і філософом Джоржем Гербертом Мідом (англ. George Herbert Mead) розкрито проблему розвитку особистості під час безпосередньої взаємодії з людьми: у процесі засвоєння і здійснення індивідом різноманітних ролей особистість самоідентифікується, що передбачає трансформування зовнішнього контро-

лю у самоконтроль. Значну роль у розвитку особистості відведено перспективі не лише як демонстрації очікуваних результатів у майбутньому, а, насамперед, як виявленню особливого відношення особистості до його соціального середовища [15].

У теорії «Дзеркального Я» американського соціолога Чарльза Хортон Кулі (англ. Charles Horton Cooley) викремлено критерії самооцінки людини: сприймання й оцінка людини іншими, а також її реакція на думку і погляди інших людей, — що і є основними факторами впливу на формування і розвиток особистості [16].

Відповідно до теорії швейцарського психолога і філософа Жана Вільяма Фрица Піаже (фр. Jean William Friz Piaget) формування особистості залежить від її здатності опановувати нові навички; розвиток особистості здійснюється у послідовності етапів, швидкість проходження яких визначається активністю й досвідом особистості, навчанням та середовищем, у яке вона включена [9].

У диспозиційній теорії особистості американського психолога Гордона Уїлларда Олпорта (англ. Gordon Willard Allport) наведено арифметичний вираз впливу факторів: спадковості, середовища, — на розвиток особистості: $\text{Особистість} = \text{Спадковість} \cdot \text{Середовище}$ [8]. Відповідно до цієї рівності (за сталої не нульової спадковості): особистість розвивається лише тоді, коли розвивається середовище.

Американським психологом Абрахамом Маслоу (англ. Abraham Maslow) у ієрархічній теорії потреб особистості охарактеризовано життєві позиції людини, відповідно до яких первинний рівень потреб, властивих усім людям, складають: фізіологічні (їжа, повітря, одяг, тепло тощо) й екзистенційні (безпека, стабільність, впевненість у майбутньому, гарантована праця тощо) потреби; вищий рівень потреб, властивих не всім людям і не однаковою мірою, — соціальні (належність до колективу, комунікація, спільна діяльність, турбота та увага до себе тощо), престижні (увага до себе людей, які відіграють вирішальну роль у процесі соціалізації, переконання й дії яких є зразком під час формування власних переконань, думок, дій; високий соціальний статус тощо) і духовні (самовираження через творчість) потреби. Задоволення потреб вищого рівня породжує формування та розвиток особистості [5].

У теорії морального розвитку американського психолога Лоренса Колберга (англ. Lawrence Kohlberg) розкрито стадії розвитку людини протягом усього життя, — чим вищий рівень досягнень людини, тим моральніші її вчинки відносно інших людей [14].

Відповідно до теорії розвитку вищих психічних функцій радянського психолога Л. С. Виготського, середовище є джерелом розвитку вищих психічних функцій людини, які виникають, насамперед, як форма колективної роботи, як форма співробітництва, — і лише потім стають індивідуальними функціями самої людини [2].

Згідно концепції діалектичного характеру розвитку радянського психолога Г. С. Костюка розвиток особистості здійснюється завдяки діалектичній взаємодії спадковості, активній діяльності людини і середовища [4].

У періодизації вікового розвитку радянського психолога Д. Б. Ельконіна описано поступовий характер розвитку людини, відповідно до якого, насамперед, формується мотиваційна сфера особистості, після чого — операційно-технічна. Періодичність чергування різнотипної діяльності, здійснення якої відбувається послідовно: орієнтація у *середовищі* відносин, орієнтація у способах використання технологій, — породжує суперечності, які є факторами розвитку особистості [13].

Низка теорій радянських психологів О. М. Леонт'єв, А. В. Запорожець, П. І. Зінченко, П. Я. Гальперін, Л. І. Божович та ін. обґрунтовують процес розвитку особистості через діяльність; основними умовами розвитку, у рамках норми, визначають спадковість і *середовище* [10].

Отже, розглядаючи результат розвитку особистості — як рівень пристосування до життєвого середовища — зарубіжні й вітчизняні вчені особливу увагу приділяють дослідженню індивідуальних якостей людини і середовища, до якого вона включена. Проте життєве середовище змінне, потребує постійного оновлення знань, умінь, розвитку компетентностей особистості тощо, тому система освіти — як «...стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості» [7, с. 2] — повинна гнучко реагувати на потреби часу.

Звідси актуальною проблемою у контексті філософії освіти, положення якої спрямовані на внутрішній ресурс саморозкриття людини, її самовизначення, є розвиток «...особистості вчителя, викладача, вихователя, які мають бути провідниками ідеї людиноцентризму й демократизму, толерантності й поміркованості» [1, с. 28–29]. Тому система освіти в цілому, і післядипломна педагогічна зокрема потребують компетентних фахівців, здатних до інноваційної творчої професійної діяльності.

Основу наукового обґрунтування відбору змісту, методів, організаційних форм для цілісного розвитку й оновлення освітніх і навчальних процесів становлять положення дидактики (від грец. *didaktikas* — повчальний) — галузі педагогіки, яка найбільше пов'язана з філософією, психологією, фізіологією людини, соціологією та ін.

Оскільки дидактика «пропонує загальні наукові підходи та принципи, дає поняття про можливість та обмеження кожного методу, методичної системи, технології» [3, с. 14–15], тому, розвиток комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти, повинен ґрунтуватися на загальнометодологічних підходах до наукового дослідження: комплексному, системному, суб'єктивному, — а також на специфічних методологічних підходах, які є визначальними в організації і проведенні електронного навчання дорослих (слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів) в комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі закладу післядипломної педагогічної освіти (див. рис. 1):

- біхевіористський (від англ. *behaviour* — поведінка): технічне забезпечення комп'ютерно орієнтованого навчального середовища ЗППО є визначальною умовою продуктивного навчально-пізнавального процесу;
- когнітивний (від лат. *cognitio* — знання, пізнання): моделювання дидактичних ситуацій у КОНС закладу післядипломної педагогічної освіти спрямоване на розумовий розвиток слухача;
- конструктивістський (від лат. *constructio* — побудова): навчально-пізнавальний процес у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі ЗППО здійснюється на основі побудованих і експериментально апробованих дидактичних моделей;
- соціальний (від лат. *socialis* — товариський, громадський): взаємодія слухача із суб'єктами й об'єктами комп'ютерно орієнтованого навчального середовища ЗППО, обумовлюючись мотиваційним і когнітивним факторами, визначає поведінку слухача в різнотипних соціальних ситуаціях;
- гуманістичний (від лат. *humanus* — людяний): реалізація потенціалу слухача спрямована на його сприйняття, зосередженому в досвіді, вільному виборі, самостійності та відповідальності;
- людиноцентристський (від лат. *homo* — людина і *centrum* — осереддя, центр): навчально-пізнавальний процес у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі закладу післядипломної педагогічної освіти повинен ґрунтуватися на життєзберігаючих позиціях як кожного учасника НПП курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, так і всього світу, й здійснюватися на засадах поваги і толерантного ставлення до інтелектуального і творчого потенціалу кожного учасника навчально-пізнавального процесу, сприяти створенню і збереженню їх професійних надбань;
- компетентнісний (лат. *competentia* — коло питань, у яких людина добре розуміється): спрямованість навчально-пізнавального процесу на розвиток професійних і життєвих компетентностей;
- особистісно орієнтований (від лат. *personaliter* — особисто і *orientatur* — орієнтований): виявлення суб'єктивного досвіду кожного слухача курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів і його врахування у конструюванні й проведенні навчально-пізнавального процесу в комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі закладу післядипломної педагогічної освіти;
- диференціальний (від лат. *differentia* — відмінність): формування навчальних груп зі слухачів курсів підвищення кваліфікації за визначеною формою навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною) у комп'ютерно-орієнтованому навчальному середовищі закладу післядипломної педагогічної освіти повинно здійснюватися з урахуванням базової вищої освіти, стажу роботи, кваліфікаційних категорій, рівня володіння ІКТ, вікових та індивідуальних особливостей слухачів тощо;
- інформаційний (від лат. *informatio* — роз'яснення, представлення, ознайомлення): тематичне і змісто-ве наповнення курсів підвищення кваліфікації педа-

гогічних кадрів повинно задовольняти основним вимогам до якості відомостей, зокрема: бути актуальним, чітким, системним, точним, оригінальним, подаватись у доступній, легкій для засвоєння, технологізованій формі;

- інноваційний (від лат. *innovatio* — у напрямку змін): впровадження у навчально-пізнавальний процес комп'ютерно орієнтованого навчального середовища ЗППО змін, які, корегуючи спосіб діяльності і стиль мислення, сприяють підвищенню рівня надання освітніх послуг закладом післядипломної педагогічної освіти;
- демократичний (від грец. *demokratia* — народо-владдя): сприйняття особистості кожного слухача курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як найвищої соціальної цінності, задоволення їхніх індивідуальних професійних потреб, створення ефективних умов вияву індивідуальності й розвитку здібностей слухачів.

Каталізатором успішного застосування наведених методологічних підходів (підґрунтя яких складають різноякісні характеристики і множинні рівні: від вихідних, об'єктивних за змістом ідей діалектики, теорій розвитку особистості, філософії освіти, дидактики — до безпосередніх об'єктивних відомостей про конкретного слухача курсів підвищення кваліфікації чи ІКТ) до розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти є розвиток кожного слухача курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на основі його здібностей, що, у свою чергу, є показником прогресу суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти, на основі синтезу виділених методологічних підходів і належної державної підтримки, сприятиме активізації й індивідуалізації навчально-пізнавального процесу, а також підвищенню мотивації науково-педагогічних, методичних та управлінських кадрів до широкого впровадження і розвитку КОНС ЗППО, що в подальшому може призвести до радикальної реструктуризації закладу післядипломної педагогічної освіти.

Для ґрунтовнішого дослідження, виявлення найперспективніших напрямків розвитку КОНС ЗППО потрібно вивчити особливості й тенденції розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладів післядипломної педагогічної освіти України і зарубіжжя.

Колос Е. Р. Методологические подходы к исследованию компьютерно ориентированной учебной среды заведения последипломного педагогического образования

Аннотация. В статье раскрыта необходимость развития компьютерно ориентированной учебной среды заведения последипломного педагогического образования (КОУС ЗППО). На теоретическом уровне осуществлен анализ таких направлений научных исследований как: диалектика, теории развития личности, философия образования, дидактика, обучение взрослых, среда заведения последипломного педагогического образования, электронное обучение, что составляет основу развития компьютерно ориентированной учебной среды заведения по-

следипломного педагогического образования. Выделены общие и специфические методологические подходы к исследованию КОУС ЗППО.

Ключевые слова: компьютерно ориентированная учебная среда заведения последипломного педагогического образования, методологические подходы.

Kolos K. R. Methodological approaches to study computer oriented learning environment for post-graduate teacher education

Annotation. The article substantiates the need for the development of computer oriented learning environment for post-graduate teacher education. At the theoretical level, the analysis of the following areas of research, such as: dialectic theory of personality development, philosophy of education, pedagogy, adult learning environment institution of postgraduate education, e-learning — that is the basis of computer oriented learning environment for post-graduate teacher education. Distinguished general and specific methodological approaches to the development of computer oriented learning environment for post-graduate teacher education.

Keywords: computer oriented learning environment for post-graduate teacher education, methodological approaches.

Література

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеевко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; [за ред. В. Г. Кременя]; НАПН України. — К.: Інформ. системи, 2010. — 342 с.
2. *Выготский Л. С.* Психология развития человека / Л. С. Выготский. — М.: Издательство «Эксмо», 2005. — 1136 с.
3. *Загвязинский В. И.* Теория обучения в вопросах и ответах: учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.] / В. И. Загвязинский. — М.: Академия, 2006. — 160 с.
4. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Г. С. Костюк; [за ред. Л. М. Проколієнко]. — К.: Радянська шк., 1989. — 608 с.
5. *Маслоу А. Г.* Мотивация и личность. / А. Г. Маслоу. — СПб.: Евразия, 1999. — 478 с.
6. Моделі гармонізації мережних інструментів організації та інформаційно-технологічного підтримання навчально-пізнавальної діяльності [Електронний ресурс] / [Спірін О. М., Дем'яненко В. М., Запороженко Ю. Г. та ін.] // Інформаційні технології і засоби навчання. — 2012. — Т. 32. — №6. — Режим доступу до журналу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/774/580#.UZeZdbV7lschttp://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/774/580>.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
8. *Олпорт Г.* Становление личности: избранные труды / Г. Олпорт; [пер. с англ. Л. В. Трубицкой, Д. А. Леонтьева]; под общ. ред. Д. А. Леонтьева. — М.: Смысл, 2002. — 461 с.
9. *Пиаже Ж.* Избранные психологические труды / Ж. Пиаже; [пер. с фр. и англ.]. — М.: Международная педагогическая академия, 1994. — 680 с.
10. *Соколова Е. Е.* Колыбель психологии деятельности / Е. Е. Соколова // Культурно-историческая психология [Ред. В. П. Зинченко]. — М.: Московский городской психолого-педагогический университет, 2011. — №3. — С. 127–138.
11. *Фрейд З.* «Я» и «Оно»: [в 2 т.] / З. Фрейд; [Пер. с нем.]. — Тбилиси: «Мерани», 1991. — 398 с.
12. *Щерба С. П.* Філософія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заглада; [за заг. ред. С. П. Щерби]. — К.: МАУП, 2004. — 216 с.
13. *Эльконин Д. Б.* Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин; [под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко]. — М.: Педагогика, 1989. — 560 с.
14. *Kohlberg L.* The Philosophy of Moral Development / L. Kohlberg. — San Francisco: Harper & Row, 1984. — 729 p.
15. *Mead G. H.* Mind, Self and Society / G. H. Mead. — Chicago: University of Chicago Press, 1967. — 400 p.
16. *Jacobs G. Charles Horton Cooley: imagining social reality* / G. Jacobs. — Amherst: University of Massachusetts Press, 2006. — 312 p.